

лення підготовки фахівця, фундаментальними структурними утвореннями якої є:

- специфічність знань предмета діяльності і сформована на цьому ґрунті методологія професійного мислення;
- достатній досвід діяльності;
- творчий характер включення набутого досвіду в процес пошуку оптимальних варіантів виконання завдання;
- наявність чіткого орієнтувального образу стратегії і тактики виконання діяльності.

На підставі виокремлених компонентів структури професіоналізм можна визначити як творчий синтез якісно своєрідних професійних знань і практичного досвіду особистості, що зумовлює вибір оптимальної стратегії і тактики діяльності й забезпечує високу ефективність її виконання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г.А. Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект / Г.А. Балл. – М. : Педагогика, 1990. -184 с.
2. Методические рекомендации по определению уровня педагогических знаний и умений преподавателей сферы производства при повышении квалификации / [сост. : Т.П. Василенко, В.Ф. Кочуров]. – М., 1982.
3. Мороз А.Г. Профессиональная адаптация молодого учителя / А.Г. Морозов. – К. : Мін. освіти УРСР, 1980. – 96 с.
4. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат / Ю.Н. Кулюткина, Г.С. Сухобской. – М. : Педагогика, 1990. – 102 с.
5. Оценивание и прогнозирование педагогической деятельности. – М. : Наука, 1984. – 159 с.
6. Спириин Л.Ф. Обучение студентов решению педагогических задач / Л.Ф. Спириин, М.Л. Фрумкин. – Ярославль, 1983. – С. 20-26.

УДК 159. 9.: 316. 77: 37.03

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ НАВЧАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

Щербан Т.Д.

У статті представлено принципові підходи у дослідженні концепції навчального спілкування як системи "суб'єкт – предмет – суб'єкт". Розкрито зміст поняття навчального спілкування. Результати теоре-

тичного й експериментального дослідження дозволили встановити функціональну структуру навчального спілкування яку складають процеси: відображення, розуміння, доведення. Теоретико-методологічний аналіз процесів комунікації дозволив уточнити структуру, функції та системний характер навчального спілкування. Представлено методики виявлення продуктивності навчального спілкування, що визначається рівнем опанування вчителем комплексу здатностей, і розкрито зміст цього комплексу.

Ключові слова: навчальне спілкування, діяльнісний підхід, системний аналіз, профіль навчальних здібностей.

В статье представлены принципиальные подходы в исследовании концепции учебного общения как системы "субъект – предмет – субъект". Раскрыто содержание понятия учебного общения. Результаты теоретического и экспериментального исследования позволили установить функциональную структуру учебного общения, которую составляют процессы: отображение, понимание, доведение. Теоретико-методологический анализ процессов коммуникации позволил уточнить структуру, функции и системный характер учебного общения. Представлены методики выявления производительности учебного общения, которое определяется уровнем овладения учителем комплекса способностей, и раскрыто содержание этого комплекса.

The principal approaches in the investigation of the concept of academic communication as a system "subject-object-subject" are represented in the article. The notion of academic communication is defined. The results of theoretical and experimental research enabled to establish the functional structure of academic communication which is made up by such processes as reflection, comprehension, argumentation. Theoretical and methodological analysis of communication process made it possible to clarify the structure, functions and systematic character of academic communication. The methodology of defining the academic communication productivity which is determined by the level of teacher's competence of complex of abilities is presented. The essence of this complex is defined.

Key words: academic communication, activity approach, systematic analysis, profile of educational abilities.

Розвиток усіх галузей сучасного суспільства постійно потребує глибоких наукових досліджень – пошуків і експериментів, нових розробок. Формою розвитку науки є наукове дослідження, тобто вивчення явищ і процесів, аналіз впливу на них різних чинників, а також вивчення взаємодії між явищами за допомогою наукових методів з метою отримання доведених і корисних для науки і практики рішень з максимальним ефектом. Наукове дослідження – цілеспрямоване пізнання, результатом якого виступають система понять і теорій. Представлена праця розглядає таке наукове дослідження, як спілкування у навчанні.

При визначенні змістових характеристик діяльності традиційно покладається така її ключова ознака, як відношення суб'єкта і об'єкта [1, 3, 7 та ін.]. Проте діяльність, як засвідчують результати досліджень останнього часу, включає і ставлення людини до інших людей, однак конкретні функції і сутність останнього залишаються не розкритими (у кращому випадку лише припускається, що ставлення імпліцитно при-таманне діяльності). До того ж, психологічний аналіз і поняттєвий апарат, як правило, розроблялися щодо одного з аспектів відношень "суб'єкт – об'єктного" чи "суб'єкт – суб'єктного". Натомість питання про співвідношення різних видів, форм і рівнів діяльності у психології, зокрема педагогічній, розроблено недостатньо.

У зв'язку з цим постає необхідність доповнення категорії спілкування такою її стрижневою характеристикою, як відношення "суб'єкт – суб'єкт(и)", адже для педагогічної психології особливу вагомість відіграють ситуації, коли суб'єкти спілкування мають різний обсяг знань, умінь та навичок, зокрема, у системі "вчитель – учень". Таким чином, вказаний контекст утворює новий об'єкт наукового дослідження педагогічної психології, а саме навчальне спілкування.

Навчальне спілкування є багатомірним поліфункціональним процесом, що вимагає системного аналізу. Найвні в літературі визначення форм навчального спілкування – пряме, побічне, безпосереднє, опосередковане, ділове, особисте, міжособистісне, резонансне, рапортне тощо – аналізуються, як правило, за трьома рівнями. Зокрема, на макрорівні спілкування людини з іншими людьми розглядається як сторона способу життя в часових інтервалах, порівнюваних з його тривалістю. На мезорівні вивчаються окремі акти спілкування, точніше контакти (спільна навчальна діяльність, бесіда, гра тощо), періоди спілкування. На мікрорівні (мінімальна одиниця спілкування, яка містить у собі не лише дію одного суб'єкта, а й спільну дію або протидію партнера) предметом дослідження постають: повідомлення – ставлення до нього; питання – відповідь; спонукка до дії – виконання дії.

Особлива увага надавалася спілкуванню в контексті вивчення його впливу на свідомість суб'єкта у працях таких психологів, як В.Ю. Борев, А.А. Брудний, А.А. Деркач, В.А. Кан-Калик, А.В. Коваленко, О.О. Леонт'єв, А.П. Назаретян, В.Ф. Петренко, Є.В. Селезньов, В.І. Степанський, О.К. Тихомиров, Ю.А. Шерковін та ін. В українській психології вагомий внесок у дослідження проблеми спілкування зробили Г.О. Балл, О.Ф. Бондаренко, Ж.П. Вірна, О.К. Дусавицький, М.М. Заброцький, Г.С. Костюк, В.В. Клименко, О.М. Леонт'єв, С.Д. Максименко, Ю.І. Машбиць, С.О. Мусатов, М.В. Савчин, В.А. Семиченко, І.О. Синиця, Н.В. Чепелева та ін. Як приклад міждисциплінарного

підходу до проблеми спілкування й комунікації можна навести роботи філософів (В.Г. Афанасьєва, Д.І. Дубровського, О.А. Феофанова, Ю.А. Шрейдера), мовознавців (А.А. Волкова, Ю.М. Лотмана, Я. Пруха), соціологів (А.І. Тимуша).

Проте, у жодному із наведених вище наукових підходів проблема навчального спілкування не виокремлювалася в якості предмета спеціального дослідження. Таким чином, об'єкт дослідження представленого дослідження – навчальне спілкування. Предмет дослідження: характеристики й закономірності навчального спілкування. Тоді метою дослідження є розробка концептуально-методологічних засад психології навчального спілкування між учнем і вчителем. Відповідно до мети дослідження були поставлені такі основні завдання: здійснити теоретичний аналіз підходів до дослідження проблеми навчального спілкування; з'ясувати будову та специфіку процесу навчального спілкування, його функції та властивості.

Предмет дослідження визначив характер методичного інструментарію. Застосовано методи логіко-психологічного аналізу й узагальнення, комплекс психологічних експериментів, методи конструювання та реконструювання, систематизації, типологізації та моделювання. В дослідженні проблеми навчального спілкування застосовані методи: системний аналіз, діяльнісний та особистісний підходи.

Системний підхід – один з головних напрямків методології спеціального наукового пізнання і соціальної практики, мета і завдання якого полягають у дослідженні об'єктів як складних систем.

Системний аналіз теорій діяльностей, дозволив відкрити новий предмет психології – навчальне спілкування за системою "суб'єкт – предмет -суб'єкт". Отже, розкрито зміст самого поняття навчального спілкування як особливого виду взаємин між людьми (у якому здійснюється не лише передача знань, а й розвиваються прагнення і вміння самостійно набувати нових знань, досвіду), як процесу спільної роботи вчителя і учня, у якій ця форма взаємодії будується на активному зворотному зв'язку, що організує, регулює і збагачує кожного з учасників цього процесу.

Навчальне спілкування як різновид спілкування, у якому реалізуються здатності вчителя і учня до взаємин, і має на меті актуалізацію відношень, а саме: перетворення потенційного в учневі та вчителеві на актуальні – творчі здібності учня та майстерність вчителя як транслятора культури. Навчальне спілкування є продуктом розвитку міжособових зв'язків у системі "суб'єкт – предмет – суб'єкт". Вчитель, як суб'єкт навчальної діяльності, сприяє продуктивному засвоєнню змісту пред-

мета навчання, його розумінню, відображенню і відтворенню учнем, як суб'єктом учбової діяльності.

Загальнонауковою методологією вивчення вказаного вище об'єкта дослідження є діяльнісний підхід, який набув значного поширення в сучасних наукових розробках. Зазначений підхід указує на певний компонентний склад людської діяльності. Серед найсуттєвіших її компонентів: потреба – суб'єкт – об'єкт – процеси – умови – результат. Це створює можливість комплексного дослідження. Сутність застосованого підходу полягає у виділенні в системних об'єктах структурних елементів і визначенні їхньої ролі у системі. Елементи і зв'язки між ними створюють структуру системи. Кожний елемент виконує свої специфічні функції, які "працюють" на загальносистемні функції. Якщо узяти три основні психологічні категорії: свідомість, діяльність і здатності вчителя, то ми одержимо прояви її в специфічних формах [4, 5]. Діяльність розглядається як групова чи колективна діяльність. Під останньою розуміється така взаємодія групи людей, які досягають загальних цілей, що не замикаються усередині групи, а виходять далеко за її межі. Діяльнісний підхід дав можливість з'ясувати будову процесу спілкування, його функції і властивості: взаємовідносини, особливості навчального діалогу і його різновиди, способи перевірки точності відображення.

У процесі аналізу навчального спілкування як діяльності нами виділено, зокрема, такі його структурні компоненти: предмет спілкування – підручник, інша людина, партнер як суб'єкт спілкування; потреби у спілкуванні – прагнення людини до пізнання й оцінки інших людей, а через них та з їх допомогою – до самопізнання і самооцінки; мотиви спілкування – те, заради чого людина включається в спілкування. Відповідно до заданого предмета спілкування мотиви останнього мають втілюватися або "опредметнюватися" [5] у тих об'єктах, заради пізнання й оцінки яких людина вступає у взаємодію з оточуючими, у цьому випадку – педагогічну; дія спілкування – одиниця діяльності (у цьому випадку – педагогічної), цілісний акт, адресований іншій людині і спрямований на неї як на свій об'єкт; завдання спілкування – те, на досягнення чого у даних конкретних умовах спрямовані різноманітні дії, що здійснюються у процесі спілкування; засоби спілкування – передусім ті розумові операції, за допомогою яких здійснюються дії спілкування; продукти спілкування – утворення матеріального й духовного характеру, що виникають у результаті спілкування.

Результати теоретичного й експериментального дослідження дозволили встановити, що функціональну структуру навчального спілкування складають процеси відображення, розуміння, доведення. Показано, що оптимальний обмін інформацією між учнем і вчителем здійснюється за умови утворення системи "суб'єкт – предмет – суб'єкт".

Пролонгований контакт як критерій продуктивності комунікативного впливу так само припускає, що одним з визначальних факторів у цьому процесі виступає особистісний смисл.

Докладний аналіз і експериментальні дослідження особистісного смислу в структурі індивідуальної свідомості подано у роботах О.М. Леонтєва, М. Кальвіньо і В.В. Століна, А.Г. Асмолова, Б.С. Братуся, Д.А. Леонтєва, Е.Ф. Василюка, І.М. Белявського, А.І. Сухорукова, В.Ф. Петренка, В.В. Кучеренка і В.Ф. Петренка і ін.

Розкриття сутності особистісного смислу неможливе без спираючись на такі психологічні утворення, як значення, почуттєва тканина, значеннєва будова, значеннєві утворення, значеннєвий конструкт і т. п.

Особистісний смисл, у розумінні Д.А. Леонтєва, – це насамперед відношення, точніше: характер відносин, що зв'язують між собою цілі і мотиви діяльності. Розуміння особистісного змісту стає ясним, якщо в схематичній формі простежити з погляду системного і діяльнісного підходів, динаміки функцій мотивів, трансформації значень предметного світу у свідомості людини і тих цілей діяльності, що виникають у людини в процесі її життя. При цьому функція мотивів, узятя збоку, полягає в тому, що вона ніби "оцінює" життєве значення для суб'єкта об'єктивних обставин і його дій у цій обстановці, надає їм особистісний зміст, що прямо не збігається з розумінням об'єктивних їх значень.

Д.А. Леонтєв особистісний смисл визначає як форму суб'єктивного відображення у свідомості особистості "життєвого змісту", який розуміється як об'єктивна характеристика відносин об'єктів і явищ дійсності до життєдіяльності суб'єктів, їхнього місця в ній. Виникає запитання: що розуміється під образом, що сформувався в процесі відображення суб'єктом об'єктів і явищ дійсності, що визначає особистісний зміст у реальному житті практично, чи існують вони невіддільно від "життєвого змісту"?

У роботі Д.А. Леонтєва описується особистісний смисл у його зв'язку з повсякденним життям, тобто через "життєвий зміст". В.В. Столін і М. Кальвіньо особистісний смисл досліджують на глибинних рівнях свідомості, на рівні значеннєвих конструктів. Поставивши перед собою завдання конкретно-емпіричного дослідження особливостей існування смислу у свідомості суб'єкта, будівлі і найбільш значущих характеристик змістів, автори роблять висновки: окремо взяте значення насичується особистісним смислом, стає його переносником, і в цій своїй функції значення включається у систему можливих зв'язків, розглядається вже як значеннєвий конструкт.

Саме ці значеннєві конструкти, на думку авторів, і виступають у тій формі, що набуває особистісного сенсу у свідомості суб'єкта, але особистісний зміст не тотожний поняттю значеннєвого конструкта.

Навіть після закінчення навчального впливу, дійсності значеннєві утворення продовжують існувати, визначаючи процес формування особистості, задаючи колію її становлення. О.М. Леонтьєв, характеризуючи цю ситуацію, доходить висновку, що вона виникла в умовах боротьби ідеологій, і називає існування особистісних смислів у неадекватному для них середовищі перебування їх у "чужому одязі".

Що ж розташовано у центрі особистості? Це значеннєві утворення морально-ціннісної сфери; драматична доля значеннєвих утворень на етапах формування, переорієнтації в кризові моменти суспільства; інертний характер системи значеннєвих утворень і низка інших психологічних особливостей їх дотичних.

У тому, що значеннєві утворення міцно пов'язані з особистісним смислом, не треба нікого переконувати; саме серед них слід шукати критерії продуктивності спілкування і його впливу на свідомість приймача повідомлення.

Створеній психологічній концепції навчального спілкування як функціональній системі "суб'єкт – предмет – суб'єкт", властиві способи передачі, відображення, розуміння і доведення інформації, лінії зв'язку: прямі та зворотні. Навчальне спілкування – засіб об'єднання для спільних дій, розуміння одним одного, громадської думки, формування світогляду.

Продуктивність навчального спілкування визначається рівнем компетентності – опанування системою здібностей до навчального спілкування вчителя, яка має будову і притаманні їй функції і визначає "профіль навчальних здібностей вчителя". Здібності вчителя до спілкування розглядаються не тільки як вияв його індивідуальності (тому що учитель завжди неповторна особистість). Якщо вони виявляються в діяльності, то і метод їх вивчення повинний враховувати, як вони в ній виявляються і відображаються у інших людей, у їхній думці про неї в цілому і про її окремі властивості.

Оскільки у спілкуванні людей завжди існує процес взаємного сприйняття людини людиною, те цей процес породжує і взаємну оцінку один одного [2, 6]. Використання методу спостереження за цими явищами і розуміння його сутності відкрило безліч феноменів психічного: очікування, прогнозування групою особливості її членів у діяльності, симпатії й антипатії, неусвідомлюваних спонукань, тенденцій і т. ін. Процес взаємної оцінки людей зрозумілий і пояснений. Вона здійснюється, виходячи з відносин до людини, до людини як до себе подібному. Це дозволяє ставитися до самого себе як до людини через характеристику.

Характеристика – це результат вивчення людини людиною. Можна чудово, різнобічно і глибоко знати людину, але через недбалість напи-

сати необ'єктивну характеристику. Матеріали бесід дають докладну характеристику, яка є іноді надуманою, такою, що не відповідає дійсності. Глибина або поверховість, широта або однобічність, вірогідність (об'єктивність) або помилковість, упередженість – усе це властивості психологічного явища у спілкування людини з людиною.

Узагальнення характеристик здібностей вчителя навчального спілкування, що виникають в інших членів групи, складають загальну думку про нього. Ця процедура відбувається як критичне обговорення кожним кожного. Воно має декілька рівнів:

- стихійне, яке можна назвати довільним складанням характеристик особистостей: коли "усі про усіх знали усе", і всі були "як на долоні", а приховати що-небудь було нелегко. У більш прихованому, а часом і соціально замаскованому виді вони все-таки властиві будь-якій контактній групі;

- цілеспрямоване, що будується на суспільній думці, які складаються за результатами голосування, виборів на посаду, оцінки на іспитах;

- наукове, що передбачає об'єктивізацію суб'єктивних вражень фахівця щодо оцінки здатностей свого колеги за наперед визначеними критеріями.

Причому стихійне і цілеспрямоване складання узагальнених характеристик здібностей вчителя навчального спілкування є не стільки методами, скільки предметами вивчення з застосуванням наукових методів одержання наукових фактів. Вони дають можливість тільки в загальній формі зрозуміти сутність цих явищ, і перейти до дослідження на більш досконалому рівні – організаційного складання узагальнених характеристик особистості.

Складання узагальнених характеристик є методом психологічного вивчення й оцінки, враховується і те, що визначають тести, метод бесід, спостереження або психологічний експеримент. Незалежні характеристики цілеспрямовано уточнюють і організують у формі відповідей на питання дані, отримані методами попередніх рівнів.

Метод узагальнень незалежних оцінок здібностей вчителя навчального спілкування передбачає відповіді на питання про їх властивості, отримані від самих учителів, що знають досліджувану здатність вчителя у спільній роботі. Питання про низку якостей особистості містять у собі:

- перелік необхідних і достатніх зведень для рішення основного, але не поставленого питання;

- кожен експерт дає матеріали, відповідаючи на підготовлену систему питань.

Метод передбачає збір і узагальнення зведень про досліджувану якість вчителя, отриманих різними особами: кращими і гірше підготов-

леними за експерта. Ось чому цей метод істотно і принципово відрізняється від "методу суддів". Це не вада, а перевага цього методу, а розбіжність оцінок враховується у процесі узагальнення незалежних характеристик.

Оцінка структурно-психологічних здатностей вчителя до навчального спілкування спирається на систему питань, що уточнюють ті прояви тієї чи іншої діяльності людини, у яких оцінювана особистісна якість виявляється найбільш виразно.

У ряді випадків структурно-психологічні характеристики можуть формалізуватися за методом полярних балів. При складанні незалежних характеристик, що узагальнюються оцінюваними балами і визначають "профіль навчальних здібностей вчителя" не з випадковим їх порядком, а об'єднуються в їхні структури удатностей. Зрозуміло, що він у кожному випадку конкретизується щодо завдань, що стоять перед дослідженнями.

При створенні цього методу ми виходили з того, що у кожного вчителя є певні здібності – стійкі зорієнтованості діяти так, а не інакше. Психологічний механізм виявляє певні природні задатки і обдарування, закладені у людині. Вони пробуджуються, утворюючи інтерес, прагнення і бажання саме таких, а не інших способів дій і поведінки.

Оскільки, схильність учителя: виражає якийсь намір, бажання; він здатен на якісь дії, вчинки тощо; виявляє до них інтерес, пристрасть, любов; має у собі передумови до розвитку цієї здібності як власної якості, психічного стану, то відповіді на питання їх виявляють як об'єктивні факти.

Анкета незалежної експертної оцінки навчальних здібностей

Уважно вивчіть наведені навчальні здібності і знайдіть їх у собі або у своїх колег, яких будете оцінювати. Вам пропонується, виходячи з природи здатностей, вивчити їх, знайти у собі, своїх знайомих (приємних і неприємних) і оцінити сили вияву схильностей за п'ятибальною шкалою.

Спочатку, заглиблюючись у себе, уявіть себе в обставинах, що вимагають пробудження певних схильностей, оцініть силу кожної, а числове значення сили кожної схильності обведіть кружечком.

Оскільки серед ваших знайомих учителів є різні люди, то виберіть серед них одну найбільш приємну і неприємну особу для оцінки. Оцінюючи силу схильності, треба відповісти на запитання: наскільки учитель здатен...: визначену силу здатності обведіть кружечком.

Оцініть рівень активності навчальних здібностей своїх або колег за п'ятибальною шкалою, де:

- 5 балів – здатність використовується практично завжди,
- 4 бали – проявляється часто;
- 3 бали – виявляється в роботі з учнями 50%;
- 2 бали – застосовується рідко;
- 1 бал – здатність не використовується.

Якщо в учителя бракує якихось навчальних здібностей, вкресліть числа.

1.	Спостережливість (дослідницькі)	12345
2.	Педагогічний такт (гуманістичні)	12345
3.	Любов до дітей, відчуття дітей (почуттєві)	12345
4.	Здібності до навіювання, впливу на учнів (сугестивні)	12345
5.	Здібності проєктувати активність учнів (конструктивні)	12345
6.	Уміти словом виражати свої думки (мовленнєві)	12345
7.	Використання інноваційних методів навчання (дидактичні)	12345
8.	Уміння підсилювати думки мімікою і пантомімікою (експресивні)	12345
9.	Організація процесу навчання і виховання (організаторські)	12345
10.	Здібність проникати у внутрішній світ учня (перцептивні)	12345
11.	Знання психології учнів (гностичні)	12345
12.	Уміння встановлювати взаємовідносини з людьми (комунікативні)	12345
13.	Науково-дослідницькі	12345
14.	Здатність об'єднувати разом різні, несхожі елементи (синектичні)	12345
15.	Здатність допомагати народженню думки, почуттів та образу (майєвтичні)	12345

Позитивна оцінка здібностей теоретично і практично починається з середнього балу 3. Всього – 3590 виборів із 7815 можливих. Це – 45,9 %.

Подані у табл. 1 результати незалежної експертної оцінки навчальних здатностей вчителів свідчать, що найменш розвинутими до навчального спілкування є здатності: до навіювання, впливу на учнів (сугестивні); допомога народженню нових думок, почуттів та образів (майєвтичні).

Доведено, що впровадження у зміст навчання психологічних прийомів сугестії та майєвтики сприяє встановленню творчої взаємодії вчителя з учнем під час засвоєння останнім необхідного навчального матеріалу. А саме: методика аналізу художнього твору з урахуванням психологічних особливостей асоціативного сприймання учнем художнього образу розвиває його здібності до адекватного аналізу та розуміння текстів; завдяки оволодінню прийомами майєвтичного діалогу учень навчається успішно розрізняти: відоме від невідомого, хибне, оманливе і дійсне; розвиває здібності до адекватного відображення, розуміння, доведення.

Підсумовуючи, зазначимо, що на підставі літературних і власних результатів дослідження розроблена концепція навчального спілкування, основу якої складає триада "суб'єкт – предмет – суб'єкт". Розк-

рито зміст поняття навчального спілкування. Результати теоретичного й експериментального дослідження дозволили встановити, що функціональну структуру навчального спілкування складають процеси: відображення, розуміння, доведення. Теоретико-методологічний аналіз процесів комунікації дозволив уточнити структуру, функції та системний характер навчального спілкування. Продуктивність навчального спілкування визначається рівнем компетентності вчителя, мірою опанування ним комплексом здатностей, який утворює "профіль навчальних здатностей".

Таблиця 1

**Результати розподілу рівня сформованості
у вчителів навчальних здатностей**

Здатності	Σ	Користується практично завжди	Користується часто	Виявляється на рівні 50 %	Застосовується рідко	Не користується
Спостережливість (дослідницькі)	416	31	60	170	98	47
Педагогічний такт (гуманістичні)	442	115	201	126	10	-
Любов до дітей, відчуття дітей (почуттєві)	402	301	03	21	30	20
Здатність до навіювання (сугестивні)	49	2	29	10	6	2
Здатності проектувати активність учнів (конструктивні)	156	4	88	34	20	10
Уміння образно виражати свої думки (мовленнєві)	359	97	101	125	30	6
Використання інноваційних методів навчання (дидактичні)	105	-	14	-	70	21
Уміння підсилювати думки мімікою і пантомімікою (експресивні)	375	50	201	102	22	-
Організація процесу навчання і виховання (організаторські)	408	250	107	25	20	6
Здатність проникати у внутрішній світ учня (перцептивні)	102	35	32	5	10	20
Знання психології учня (гностичні)	234	33	15	101	59	16
Уміння встановлювати взаємовідносини з людьми (комунікативні)	388	69	250	60	9	-
Науково-дослідницькі	52	-	-	13	39	-
Здатність об'єднувати разом різні елементи (синектичні)	70	-	-	-	54	14
Здатність допомагати народженню думки, почуттів та образу (майєвтичні)	40	-	-	19	21	-

Перспективним напрямом подальшого наукового дослідження теорії і практики психології навчального спілкування є розроблення спеціальних засобів поглибленого розвитку таких його здатностей – сугестивних, синектичних та майєвтичних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодалев А.А. Личность и общение / А.А. Бодалев. – М. : Наука, 1983. – 271 с.
2. Брудный А.А. К теории коммуникативного воздействия / А.А. Брудный // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. – М. : МГУ, 1977. – С. 32-49.
3. Брудный А.А. Понимание как философско-психологическая проблема / А.А. Брудный // Вопросы философии. – 1975. – № 10. – С. 109-117.
4. Леонтьев А.А. Педагогическое общение / А.А. Леонтьев. – М. : Знание, 1979. – 48 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
6. Петровская Л.А. Компетентность в общении: Социально-психологический тренинг / Л.А. Петровская. – М. : МГУ, 1989. – 216 с.
7. Чепелева Н.В. Психологическая герменевтика – наука о понимании / Н.В. Чепелева // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 3. – С. 6-10.

УДК 159.923.2

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ПІДЛІТКІВ-ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ МУЗИЧНИХ СУБКУЛЬТУР

Юнак Л.М.

Статтю присвячено дослідженню проблематики соціально-психологічних особливостей самоідентичності підлітків-представників різних музичних субкультур. Висвітлено загальні характеристики музичного і текстового емоційного впливу кожної музичної субкультури. Також описано індивідуальні психологічні та соціальні особливості підлітків за такими показниками, як емоційна направленість, акцентуації, самосприйняття, рівень домагань, самооцінка, его-захисні механізми та особистісний диференціал. За допомогою ?-критерію Фішера розглянуто фактичну різницю між експериментальними підгрупами та контрольною підгрупою, виявлено загальну характеристику та порівняльний аналіз соціально-психологічних особливостей представників різних музичних субкультур (6 експериментальних груп) та представників поп-культури (контрольна група).*

Ключові слова: *музика, підлітковий вік, музичні субкультури, субкультура року, готична субкультура, субкультура хіпстерів, субкультура репу, емо-підлітки, субкультура хіпі, поп-слухачі, емоційна спрямованість, акцентуації, механізми психологічного захисту, особистісний диференціал, рівень домагань, самооцінка.*